

Jan Verstappen, een 7-jarig onschuldig crimineel kind uit Bergeijk (1867)*

door Ad Tilborghs

Het lijkt een vanzelfsprekendheid: kinderen die door hun ouders verwaarloosd worden en het verkeerde pad opgaan komen onder toezicht van de staat te staan. En ze worden dan begeleid tot ze terug kunnen naar de maatschappij. Toch zijn de zogenaamde “kinderwetten” die dit in Nederland regelen nog maar 100 jaar oud. Zo werd pas in 1886 wettelijk bepaald dat kinderen onder de tien jaar niet als een volwassene vervolgd en gestraft mochten worden. Eerder al kreeg de rechter de mogelijkheid kinderen die *zonder oordeel des onderscheid*s hadden gehandeld naar een staatsopvoedingsinstituut te sturen. Het ging daarbij om (jonge) kinderen die waarschijnlijk geen benul hadden dat wat ze deden fout en strafbaar was. Illustratief voor de gang van zaken toen zijn de lotgevallen van een jonge Bergeijkenaar.

Aanleiding

Zo'n 140 jaar geleden, op 6 november 1867, deed de burgemeester van Bergeijk een brief de deur uit, gericht aan de Officier van Justitie te Eindhoven. Hij schreef: “... *dat op heden het huis toebehoorende aan en bewoond door Johanna Moonen gelegen op de Weebosch onder deze gemeente met bijna den heelen inboedel is afgebrand waarvan niets tegen brandschade was verzekerd. Volgens voorloopig ingewonnen inlichting is de woning door een daar in de kost besteed kind van 7 jaar al spelende met lucifers in den brand gestoken welke knaap echter naar mijn oordeel geheel zonder onderscheid des oordeels heeft gehandeld.*” Verder liet hij weten dat de brigadecommandant van de Marechaussee nog naar hem toe zou komen met het procesverbaal en een persoonlijke toelichting.

Twee weken later schreef de Officier van Justitie de burgemeester dat getuigen waren gehoord en er ook verklaringen over het gedrag van het zevenjarig kind waren afgelegd. En hij informeerde nu naar de zienswijze van de burgemeester. Die reageerde als volgt: “... *dat het mij met al de ingezetenen van den Weebosch voorkomt dat in de toekomst niets dan kwaad met dien jongen zal geboren worden (...) dat hij ouder geworden zonder andere opvoeding een groot misdadiger zal worden.*” Het probleem is, aldus de burgemeester “... *dat de jongen van jongs af tot heden ... uitbesteed geweest is, dat de vader ... niet in staat word geacht zijn kind een goede opvoeding te geven en dat de nieuwe moeder zich haare stiefkind volstrekt niet aantrok ...*” En daarom leek het de burgemeester in het openbare belang gewenst “... *dat de jeugdige misdadiger worde vervolgd en in een verbeterhuis worde geplaatst.*”

De naam van de jeugdige misdadiger was Jan Verstappen, geboren te Bergeijk op 8 april 1860, enig kind van de Bergeijkenaar Jacobus Verstappen (1814-1871) en Klazina Uitjens uit Waalre. Zij was de tweede vrouw van zijn vader, die eerder gehuwd was geweest met Petronella Jonkers (1797-1858). Jan verloor zijn moeder in november 1861, toen hij anderhalf jaar oud was. Sindsdien is hij kennelijk uitbesteed. En bleef dat, ook toen zijn vader in augustus 1862 voor de derde keer trouwde, nu met de veel jongere Elisabeth Grim, geboren te Riethoven in 1831. Deze Elisabeth Grim was dus de nieuwe moeder die zich aldus de burgemeester niet bekommerde om haar stiefkind. Jan verbleef in Alkmaar en was elf jaar oud toen zijn vader in 1871 te Bergeijk overleed. Zijn stiefmoeder zou later hertrouwen met ene Peter Steijns, ook een weduwnaar.

Hoe dan ook, drie maanden na de brandstichting, in februari 1868, stond de zevenjarige gedaagde voor de rechter van de arrondissementsrechtbank te Eindhoven. In het vonnis lezen

we, dat ondanks het feit dat de verdachte bekend had de brand te hebben gesticht, en ondanks het feit dat sporen van het aanstrijken van lucifers zichtbaar waren op zijn klomp, het hem ten laste gelegde feit daarmee niet was bewezen. De jongen werd daarom niet schuldig verklaard en er volgde vrijspraak.

Op 4 maart werd echter door de Officier van Justitie hoger beroep aangetekend. Op 7 april diende dat in Den Bosch bij het Provinciaal Gerechtshof aldaar. Onder vernietiging van het vonnis van de arrondissementsrechtbank wordt opnieuw gevonnist: *“Verklaart voor bewezen dat de beklaagde gepleegd heeft het hem ten laste gelegde feit, doch dat hij daarbij zonder oordeel des onderscheids gehandeld heeft. Krachtens artikel 66 van het wetboek van Strafrecht luidende: Art. 66 zoo wanneer de beschuldigde beneden de zestien jaar oud is, zal hij, indien het uitgemaakt is, dat hij zonder oordeel des onderscheids gehandeld heeft, vrijgesproken worden; maar hij zal, naar gelange der omstandigheden, aan zijne nabestaanden teruggegeven, of in een verbeterhuis gebragt worden, ten einde gedurende zooveel jaar als het vonnis bepalen zal, aldaar opgevoed en in hechtenis gehouden te worden. Hetgeen echter het tijdstip der volkomen bereiking van zijn twintig jaren, niet te buiten zal mogen gaan. Spreekt den beklaagde Johannes Verstappen vrij. Beveelt dat Johannes Verstappen, oud ruim zeven jaren in een verbeterhuis zal worden gebragt, om aldaar gedurende tien jaren opgevoed en in hechtenis gehouden te worden. De kosten ten laste van den Staat.”*

Daags erna was de burgemeester al op de hoogte van het vonnis. Hij verkreeg die informatie van de voerman die de jongen op een kar naar Den Bosch had vervoerd, op kosten van de gemeente. Op 8 april schreef hij een brief naar de Procureur Generaal bij het Provinciaal Gerechtshof met het verzoek *“mij te willen berigten of den jongeling weselijk tot overbrenging naar een verbeterhuis is veroordeeld en op welke wijze hij moet worden overgebracht daar hij de reis niet te voet kan afleggen, en ik veronderstel dat de overbrenging van deze reis ten laste van het rijk zal komen.”*

Het verbeterhuis in Alkmaar

Rijksopvoedingsgesticht

Voor wiens rekening weten we niet, wel dat het kind kort daarna werd overgebracht naar het Huis van Verbetering en Opvoeding in Alkmaar. Dat we dit zo zeker weten komt omdat de directeur van dat gesticht in mei 1868 bij de burgemeester informeerde naar de geloofsbelijdenis van de gedetineerde.

Foto:

Het gebouw huisvestte de slaap- en ziekenzalen van het rijksopvoedings-gesticht. Het werd gebouwd in 1866, als uitbreiding van het verbeterhuis.

Het verbeterhuis in Alkmaar had tien jaar eerder (1857) zijn poorten geopend voor kinderen als Jan Verstappen; niet als alweer een jeugdgevangenis maar als een instituut met een expliciet pedagogische doelstelling. En dat was modern voor die tijd. Een nieuw aangekomen jongen kreeg een geneeskundig onderzoek en werd van gestichtkleding voorzien. Een krib op de slaapzaal werd hem toegewezen en er volgde een introductie bij de overige bewoners.

Vanaf dat moment liep hij mee in de dagelijkse tredmolen van leren, oefenen, werken, eten en slapen. Lees- en schrijfvaardigheid werd bijgebracht. Het rekenen kreeg aandacht. Vooral aan ambachtsonderwijs werd veel tijd besteed. In vier vakken werd les gegeven: timmeren, houtdraaien, kleermaken en schoenmaken. Opdat de jongen, eenmaal weer op vrije voeten, een kost kon verdienen. En dan kwam het moment van vertrek. Dan werd de jongen van een bewijs van goed gedrag, en wat geld voorzien. En hij kreeg een reiswijzer mee: hij was immers onervaren in het reizen. En zo moet het ook onze Jan Verstappen zijn vergaan. Ging de reis toen naar Bergeijk, naar zijn geboortedorp? Bij wie kon hij daar terecht? Niet bij de vrouw die hem in zijn kinderjaren onderdak had verschaft. Zij was ongehuwd gebleven en ten tijde van de brand al op leeftijd. Deze bejaarde vrouw kwam door de brand in kommervolle omstandigheden. Ze moest van armoe haar hand gaan ophouden. Dat deed ze op 't Hof. En ook met toestemming van de lokale overheid ging ze in Luijksgestel en in Eersel collecteren. Op 9 maart ging ze nog Westerhoven rond voor een aalmoes. Maar nog geen maand later, vrijdag 3 april 1868 om 6 uur 's avonds, overleed Johanna Moonen, 77 jaar oud.

Met Jan Verstappen is het nooit meer goed gekomen. In 1880 werd hij in Noord-Scharwoude gekeurd voor militaire dienst. Hij was toen mandenmakersknecht. Omdat hij enige zoon was werd hij vrijgesteld van dienst. Het duurde niet lang totdat hij bij herhaling werd veroordeeld wegens bedelarij en landloperij.

	<p>Naam: JAN VERSTAPPEN Vonnis: Breda, 24 augustus 1896, landloperij (dossiernummer 1560). Personalia: Geboren op 8 april 1860 te Bergeyk, zoon van Jacobus Verstappen en Clasina Uitjens. Ongehuwd. Lengte en bijzondere kenmerken: 1,522 meter. „Vooruitstekende mond, dikke onderlip.” Beroep en verblijfplaats: Zonder beroep te Vlaardingens. Strafblad: Drie eerdere veroordelingen wegens bedelarij en landloperij.</p>
--	---

Bronnen:

- Bergeijk AA 485 (nr. 564 e.v.)
- Dagboeken Panken, deel 2, pag. 668, 674
- Sjoerd Faber: Criminaliteit in de negentiende eeuw
- Regionaal Archief Alkmaar. Foto: C. van der Aa, 1892

* Dit artikel verscheen eerder in de Keersopper, tijdschrift van de heemkundekring Bergeijk, nr. 10 sept 2008 en nr. 11 dec.2008